

Dansk fodboldshistorie 3

Acceptér, at du kan tabe en fodboldkamp. Og gør det med værdighed!

David Holt Olsen

Formidlingsinspektør, Danmarks Industrimuseum

Allan B. Grønkjær

Freelancehistoriker

Publicerad på Internet,

www.idrottsforum.org/articles/olsen-gronkjaer/olsen-gronkjaer091111.html

(ISSN 1652-7224), 2009-11-11

Copyright © David Holt Olsen & Allan B. Grønkjær 2009. All rights reserved. Except for the quotation of short passages for the purposes of criticism and review, no part of this publication may be reproduced, stored in a retrieval system, or transmitted, in any form or by any means, electronic, mechanical, photocopying, recording or otherwise, without the prior permission of the author.

Kommersialiseringen av europeisk klubb fotboll gick hand i hand med en professionalisering av elitfotbollen och en tilltagande medialisering av sporten. Att fotbollsspelare skulle få lön för sin möda var ingen självklarhet i de nordiska länderna före 1970; det fanns för övrigt inte sådana pengar inom sporten att en klubb kunde anställa ett tjugotal spelare med konkurrenskraftiga löner. Företagssponsring av sporten var i och för sig redan vanlig, men reklambudskapen nådde bara de som såg matchen på plats; begränsad exponering innebar begränsade intäkter. Först med utvecklingen av TV-mediet och ett ökat intresse för att sända fotboll och annan sport, kunde reklambudskapen nå en bredare publik och därmed få kosta mer. Större intäkter till klubbarna ledde till att man köpte in intressanta spelare, vilket i sin tur höjde nivån på spelet och därmed underhållningsvärdet. Klubbarna började ta betalt för sändningsrättigheter, mer pengar in i sporten, bättre spelare och tränare köptes, fler ville se fotboll på TV, och på den vägen är det, fortfarande i en ständigt stegrande takt. På bara några få årtionden har fotbollsspelare gått från att vara hel- eller halvamatorer till att räknas till världens mest högavlönade arbetstagare – för arbetstagare är de. Det slogs fast i den så kallade Bosman-domen, då EG-domstolen bestämde att den generella principen om fri rörlighet för arbetskraft ska gälla också fotbollsspelare. Därför får spelare fritt flytta mellan klubbar när kontraktet löpt ut, och ett lag får fritt bestämma antalet EU-medborgare bland spelarna på planen. Många farhågor uttrycktes i samband med domen, och den förändrade förvisso det europeiska fotbollslandskapet i grunden. Efter Bosman-domen har detaljer för de nya reglerna utarbetats i en överenskommelse mellan EU, UEFA och FIFA (2001), och i och med ett beslut i idrottens Court of Arbitration 2008 (Webster-fallet) kan tillämpningen av de nya reglerna sägas vara fastlagd.

David Holt Olsens och Allan B. Grønkjærs artikelserie om dansk fotbollshistoria har med det tredje avsnittet (av fyra) kommit fram till de oerhört dynamiska decennierna från 1970 och framåt. Liksom de tidigare två bygger texten på deras stora bok om dansk klubb fotbolls historia, Fodbold, fair play og forretning: Dansk klubb fotbolls historie (Turbine Forlag), med en vidgning av perspektivet förbi klubbhorisonten. Den danska fotbollens organisationer spjärnade länge emot de kommersialiseringstendenser som fanns i omvärlden och som gjorde sig påmindas också i det egna landet; först med Herning Fremads import av Bobby Moore 1978 kan man tala om professionell fotboll i Danmark. Olsen och Grønkjær beskriver mekanismerna bakom motståndet, liksom omständigheterna kring brottet med amatöridealet och den förändrade självbilden som följde inom dansk fotboll. Med illustrativa citat från spelare och ledare visar de övertygande på den obönhörlighet med vilken anpassningen av fotbollen till den gängse marknadsekonomis funktionssätt skedde. – I det sista avsnittet, som publiceras den 16 december, diskuterar författarna skillnader och likheter mellan fotbollens utveckling Sverige och Danmark.

Pengene væltede ind over dansk fodbold i slutningen af det 20. århundrede, og det fik betydning for de rammer, spillet udøvedes under. I forrige artikel forsøgte vi gennem eksempler, at kredse os ind på fodboldsamfundets selvforståelse, som den så ud inden betalt fodbold. Her var opfattelsen, at pengene var det, man definerede sig modsat af. Pengene fordærvede moralen og den dyd, man mente lå som en slags understrøm under fodboldsamfundet. Desuden ville penge underminere frivilligheden og legen, som var de elementer, man så som fodboldens drivkraft.

I denne artikels første del vil vi beskrive nogle af grundelementerne i kommercialiseringen af dansk fodbold. I artiklens anden del, vil vi beskrive, hvordan kommercialiseringen påvirkede fodboldsamfundets selvforståelse. Vi vil fokusere på spillere såvel som fodboldens hovedorganisation, DBU med eksempler hentet fra spillernes egne erindringsbøger samt verserende sager, hvor amatørfortællingen meget konkret udfordres af de incitamenter, som blev en del af den professionelle fodboldverden.

Spørgsmålet er, om den historiske fortælling, som blev skabt under amatørsystemet, blev trukket med over i den professionaliserede, kommercialiserede fodbold, samt om den blev tilpasset den voldsomme kommercialisering, som elitefodbolden gennemgik i denne periode?

Først vil vi beskrive, hvordan betingelserne for fodboldklubberne blev markant ændret med indførelsen af betalt fodbold. Gradvist i gennem 1980'erne og eksplosivt i gennem 1990'erne. Som med de første to artikler om dansk fodbolds historie, der er at finde her på Idrottsforum, bygger denne artikel på bogen *Fodbold, fair play og forretning. Dansk klubfodbolds historie*, der udkom i 2007.

Penge!

Et hidtil utænkeligt scenarie på dansk grund fandt sted i foråret i 1978, hvor Bobby Moore, anfører for det engelske landshold, der vandt VM på hjemmebane i 1966, blev hentet til Herning Fremad på en korttidskontrakt. En klub i den daværende 3. division. Betalt fodbold havde netop ramt Danmark, og Moore var et af de tydeligste tegn på de nye tider i dansk fodbold.

DBU vedtog betalt fodbold i begyndelsen af 1978 og legaliserede på den måde sammenblandingen af fodbold og penge. Tidligere havde der været småbeløb indblandet i fodbolden. Det Internationale Stævnet er et eksempel af mange på, hvordan man forsøgte at tjene penge ved at arrangere kampe mod spændende udenlandske modstandere. Dog havde udviklingen på intet tidspunkt forløbet så voldsomt som i 1980'erne og især 1990'erne. Betalt fodbold tydeliggjorde den reelle adskillelse mellem elite og bredde. Forståelsen i dansk fodbold havde hidtil været, at elite og bredde gensidigt betingede hinanden. Det blev klart for alle, at fodboldens verden var fyldt med særinteresser. Store og små klubber, rige og fattige klubber, mæcener, medier, agenter og politikere prøvede alle at påvirke beslutninger til egen fordel.

Inden for DBU fik spillerne, bredde- og eliteklubberne hver deres repræsentation gennem henholdsvis Spillerforeningen, stiftet 1977, Foreningen af lokalunioner (FLU), stiftet 1981, og Divisionsforeningen (DF), stiftet 1969. Gennem 1980'erne skabte det debat om,

hvor stor magt eliten skulle have, specificeret i en vedvarende diskussion om antal stemmer til DF på DBU's repræsentantskabsmøde og antal repræsentanter i DBU's bestyrelse, hvor breddeklubberne besad større repræsentation end DF. Og sådan forblev det: Et strukturændringsforslag fremsat af FLU stadfæstede dette i 1991. På den måde var DBU organisatorisk opdelt i en bredde og en elite med sig selv som en slags overligger, hvor de forskellige særinteresser skulle samles og afvejes.

Kaos

Argumentet for at indføre betalt fodbold var at stoppe en tiltagende tilskuerkrise på de danske stadions, øge standarden af den danske turnering og dermed også landsholdet samt stoppe spillerflugten til de udenlandske (professionelle) ligaer. Visionen kunne umiddelbart ikke ses i den reelle udvikling. Betalt fodbold startede kaotisk. Klubberne i landets divisioner kastede mange ressourcer ind for at komme med på 1. klasse. Det første år med betalt fodbold havde 39 klubber kontraktfodbold, mens der samlet i 1., 2. og 3. division var 48 klubber. Der var alt for mange klubber, der ville have del i de samme midler. Udviklingen gik derfor langsomt. Klubberne med kontraktfodbold var som hidtil drevet af amatører, og disse frivillige ledere stod nu over for en række nye og uvante opgaver, der indbefattede spillerkontrakter, aflønninger og sponsortække. De første, der greb de nye kommercielle muligheder mere professionelt an, var Brøndby IF.

Professionalismen udklækkede sig på vestegnen

Brøndby IF (BIF) på Københavns vestegn satte fra midten af 1980'erne standarden for, hvordan dansk professionel fodbold ville udvikle sig. BIF stiftede et anpartsselskab, som var den typiske professionelle overbygning blandt landets klubber. Klubben fik samtidig opbakning fra sponsorer samt lokale støtteordninger, eksempelvis frivillige, der solgte lodsedler for klubben og andre traditionelle foreningsaktiviteter. En sund økonomi gav BIF muligheden for, at nogle af klubbens spillere fra 1983 fik formiddagstræning to gange om ugen. BIF var den første klub i Danmark til at benytte sig af træning inden for normal arbejdstid. Spillerne fik nu en løn, der svarede til et civilt job. To år senere indførte BIF fuldtidsprofessionalisme – igen som de første i dansk fodbold – hvilket skete efter klubbens første danske mesterskab i 1985. Udviklingen var gjort mulig af, at klubbens sponsorer gav flere og flere penge til klubben. I 1986 var det efter datidens standard et rekordhøjt beløb på tre millioner kroner. Fuldtidsprofessionalismen det år kostede dog klubben fem millioner kroner, hvorfor BIF måtte trække på egne midler, blandt andet salget af talentet Michael Laudrup til Juventus. En handel der indbragte BIF 2,2 millioner kroner – igen et rekordbeløb. For at opjustere fodboldforretningen blev klubben introduceret på Københavns Fondsbørs i 1987.

BIF's anpartsselskab indeholdt også andre små virksomheder, som blandt andet solgte sportstøj, men disse blev aldrig den store succes. Ligeledes havde klubben gode forbindel-

ser til Brøndby Kommune, hvor borgmester Kjeld Rasmussen (1966-2005) var tidligere formand for klubben. Kommunen gav blandt andet klubben midler til at bygge en tribune og et lysanlæg på stadion.

BIF satsede rent sportslig rigtigt med yderligere to danske mesterskaber i slutningen af 1980'erne og fem mesterskaber i løbet af 1990'erne samt stor succes i europæisk fodbold. Forretningerne uden for banen var præget af manglende præcision med Interbank-sagen som den voldsomste udfordring, og den sendte klubben ud i så stor økonomisk krise, at en konkurs var tæt på.

Kommercialisering drevet frem af amatører

Selvforståelsen i BIF var, og er, at klubbens succes blev skabt via frivillig arbejdskraft, og at der går en lige linje fra de frivillige til ledelsen. I 1991 udtalte Per Bjerregaard ifølge *Ekstra Bladet*:

Jeg er formand for et elite-hold og 46 amatør-hold. Jeg kender det miljø, hvor elite og bredde går hånd i hånd. Ude i Brøndby ved jeg, vi aldrig ku' køre så flot med de professionelle uden det fremragende arbejde, alle de frivillige ledere gør gratis. Jeg har erfaring for, det samarbejde kan fungere perfekt.

De frivillige er ifølge selvforståelsen i Brøndby fundamentet for BIF. Dog må man sige, at ledelsen er blevet gradvist professionaliseret. Professionaliseringen af ledelsen var langt fra typisk for udviklingen i alle danske klubber i 1980'erne.

Det var primært frivillige, der sad ved bordenden, da klubberne gik med på betalt fodbold. De frivillige ledere, amatørerne, måtte derfor omstille sig gevaldigt med betalt fodbolds indførsel. At sætte tæring efter næring var ikke et motto, der blev fulgt i dansk fodbold. Boldklubben Frem gik således konkurs i 1992 med efterfølgende tvangsnedrykning af førsteholdet til Danmarksserien. Sagen med Frem viste, at gælden var enorm (dagspressen spekulerede i tal op mod 13 millioner kroner), og klubben havde et gevaldigt rod i regnskaberne. Samme skæbne ramte B1909 i 1994, og siden måtte andre klubber også opleve, at det økonomiske fundament kollapsede, senest FC Amager i 2009.

Røde tal i regnskaberne var normen snarere end undtagelsen blandt kontraktklubberne, og det betød, at dansk elitefodbold befandt sig i et vadedsted. Det havde fra betalt fodbolds start været en tanke, at pengene hurtigt ville blive koncentreret hos de klubber, der kunne lave en bæredygtig forretning ud af det. Udskilningsløbet ville ikke dog rigtigt gå i gang. Den langsomme udvikling skyldtes især, at en fodboldklub ikke fungerer som en normal virksomhed rent økonomisk. Fodboldklubben får kontinuerlig opbakning fra sponsorer og tilskuer trods underskud flere år i træk. I nogen grad er almindelig markedslogik sat ud af spil, når en klub kører med underskud på underskud, mens økonomiske bagmænd fortsætter med at skyde penge i klubben, uden at den i sig selv laver overskud. I en almindelig virksomhed arbejder man ud fra strategier med henblik på at sætte tæring efter næring og generere overskud. Først i slutningen af 1990'erne ændrede fodboldvirksomhederne for alvor karakter, blandt andet ved at egentlige professionelle ledere kom ind.

1990'erne – fodbold som forretning

Superligaen blev vedtaget fra 1991 og indvarslede en periode, hvor klubberne blev dygtigere til at udnytte de kommercielle muligheder. Det generelle billede var dog stadig, at de professionelle overbygninger havde større tendens til underskud end overskud. For at generere et overskud har klubberne forsøgt sig med at involvere sig i engagementer, der ikke relaterer sig til fodbold. FC København (FCK) har været foregangsklubben her.

Boldklubben af 1903, B1903, og Københavns Boldklub, KB, valgte at danne fælles front for at skabe en ny københavnsk storklub, der kunne konkurrere med BIF. Modsat BIF baserede FCK ikke sin økonomi på frivillig arbejdskraft, om end moderklubbernes amatør-afdelinger kørte efter dette princip. FCK skulle være en virksomhed, og klubben fjernede sig således fra foreningstanken. Dermed kom FCK til at stå i et modsætningsforhold til BIF – i hvert fald i selvforståelsen i de to klubber. Et modsætningsforhold der dyrkes flittigt før, under og efter kampene mellem de to hold.

FCK blev stiftet i 1992, hvor moderklubberne ejede hver 50% af aktierne. Det var en konstruktion, der ikke var tilstrækkelig handlekraftig i forhold til at opdyrke forretningsdelen, da de to moderklubber gjorde beslutningsgangen for langsommelig. Nogle økonomisk vanskelige år var udslagsgivende for, at FCK ændrede sin konstruktion i 1995. KB og B1903 fik 15% af aktierne, og resten blev købt af investorer. Det skal understreges, at det scenarie er helt uhørt i forhold til i Sverige. I Sverige har netop moderklubberne altid hovedparten af aktierne for at sikre kontrollen med den professionelle del. Her har dansk fodbold virkelig vristet sig ud af amatør- og foreningstraditionen og rendyrket forretningen. FCK's nye konstruktion gjorde, at klubben blev mere en forretning end en klassisk (dansk) fodboldklub, der gennem de næste ti år skabte sig en solid økonomi, og derved gjorde sig fri af spillersalg for at skabe overskud i regnskabet. Især var det en guldkalv, klubben erhvervede sig, da den i 1998 købte det danske nationalstadion, Parken, ligesom introduktionen på Fondsbørsen året før var væsentlig for at skabe en sund forretning. Derudover ejer selskabet bag klubben en fitnesskæde, ferielandet Lalandia og lignende, som den dermed forsøger at skabe overskud på driften med.

Sponsorer

Indtægter fra sponsorer udgjorde en stor del af indtægterne til klubberne. Her gælder naturligvis markedsprincipper om udbud og efterspørgsel. Jo bedre og jo mere eksponeret et produkt, des større sponsorindtægter. Sponsorindtægterne blev gradvist øget i takt med den øgede medieeksponering. Således fik klubberne i 1. og 2. division samlet 45 millioner kroner i 1987, mens de 12 superligaklubber samlet tjente 150 millioner i 1999. Sponsormulighederne udvidede sig fra reklamer på trøjerne og bandereklamer til samarbejdsaftaler om salg af fælles varer. Merchandise er et forretningsområde, der i stigende grad blev opdyrket af klubberne, hvor den lille bod på stadion der solgte hatte og halstørklæder, blev erstattet af fanshops med et væld af merchandise. I 1996 indgik BIF en sponsoraftale med Reebok til en værdi af minimum 15 millioner kroner, og det specielle ved aftalen, udover de mange penge, var, at Reebok designede en speciel BIF-kollektion. En unik spillerdragt, som klub-

bens fans også kunne købe i klubbens fanshop. Et nyt forretningsområde var født for danske klubber, og sidenhen er det blevet almindeligt, at en klub sælger tøj og lignende varer med eget logo på.

Den øgede interesse fra sponsorer var også med til, at klubberne måtte leverede modydelser. Det blev typisk til, at klubben stillede faciliteter til rådighed for sponsorerne, så de i behagelige omgivelser på stadion kunne nyde en kamp med favoritholdet, samtidig med de fik lidt mad og kunne pleje deres netværk med andre forretningsfolk. Faciliteterne til dette, de såkaldte sponsorlounges, blev bygget i løbet af 1990'erne. Mange af de danske stadions stammer fra mellemkrigstiden, bygget for kommunale midler, og behovet dengang var naturligvis et andet end et halvt århundrede senere. Moderniseringen af de danske stadions ændrede den typiske arena med ståpladser til overdækkede tribuner, fortrinsvis med siddepladser, samt eksklusive indendørs arealer til sponsorer, pressefolk og andre notabiliteter.

Børsen

Som vi har set det, gik BIF på børsen som den første klub i Danmark. I 1990'erne fulgte mange andre klubber trop. Endvidere har mange af klubberne sidenhen valgt at lave aktieudvidelser. Formålet i begge tilfælde var at skaffe kapital. AaB, Aalborg Boldspilklub, og AB, Akademisk Boldklub, gik således på børsen i 1998, og begge klubber fik tilført cirka 80-90 millioner kroner hver. Køberne af aktierne var typisk klubbernes tilhængere, illustreret ved, at AaB kunne have solgt aktier for næsten 500 millioner kroner, hvis det havde været muligt at udbyde aktier svarende hertil. Køberne havde formentlig en forestilling om, at aktierne ville give afkast, hvad siden vidste sig at være urealistisk. Dog har FCK i mange perioder formået at skabe troværdighed om deres aktie. Der var dog også realister imellem. C.C. Nielsen, bestyrelsesformand for det professionelle selskab, OB A/S, sagde således til *TIPS-bladet* uge 5 i 1998, i forbindelse med, at Odense Boldklub, OB, samme år gik på børsen:

Jeg ved godt, at folk har tendens til at købe fodboldaktier med hjertet i stedet for med hjernen, men efter min mening er fodbold ikke noget tilstrækkelig stabilt investeringsobjekt – det er alt for afhængigt af personer og stolpe-ud og stolpe-ind. Men hvis vi vil være med i toppen, og det vil vi, må vi ruste os, og derfor undersøger vi nu mulighederne for en børs-introduktion.

Klubberne brugte fortrinsvis pengene fra børsintroduktioner til at udvikle fodbolddorretningen, og i mange klubber var forventningen, at det gjorde man bedst ved at investere i nye spillere. AB's direktør, Per Frimann, udtalte til *TIPS-bladet* uge 43, 1998, at klubben ville:

... føre offensiv handelspolitik. Vi vil gerne købe markante navne, der kan styrke vores trup, og meningen er, at vi på sigt vil skabe overskud på køb og slag af spillere.

Hos AB var tilstandene helt ekstreme. Fire år efter børsintroduktionen var kassen tom. Foruden de cirka 90 millioner kroner fra børsintroduktionen, solgte klubben spillere for 70-75 millioner kroner i løbet af perioden. Klubben havde i høj grad handlet offensivt.

Følelser kontra markedslogik

Flere steder havde klubberne svært ved at forene de sportslige visioner med de økonomiske realiteter. Flere klubber valgte derfor at samle ressourcerne og ambitioner i en overbygningsaftale, hvor to eller flere klubber dannede en ny professionel klub. Den første klub blev FC Fredericia i 1991, hvor moderklubberne Fredericia fodsports Forening og Fredericia KFUM bevarede deres amatørafdelinger, samtidig med at man gik sammen om en professionel overbygning. I henhold til DBU's regler overtog det nye fælles hold pladsen efter det bedst placerede af moderklubbernes hold. For FC Fredericia betød det en placering i Danmarksserien. Udover en koncentration af klubbernes kræfter, havde en fælles overbygning den klare fordel, at jagten om sponsorer blev nemmere i den forstand, at der nu kun var en og ikke to klubber om de samme midler. Samtidig ville administrationen være mindre, tilskuerne kunne samle sig om en klub etc. Det var i princippet samme strategi, som Helge Sander og Harald Nielsen havde med Piratligen i 1977. En liga der skulle fungere som en professionel liga uden for DBU, men som aldrig kom i gang, da DBU kort efter tillod betalt fodbold. Piratligen opererede med en række hold, der regionalt var spredt ud over Danmark, for at de hver især blev så konkurrencedygtige som muligt.

Markedslogisk giver beslutningen mening, da man optimerer sine indtjeningsmuligheder. Flere steder kom den lokale tilknytning og de indbyrdes modsætningsforhold mellem byer dog til at spænde ben for fælles overbygninger. Som vi har været inde på, kom AB ud i økonomiske problemer i slutningen af 1990'erne, hvorfor en overbygning med den nærliggende Farum Boldklub kom på tale. Bestyrelsen for AB's amatørafdeling modsatte sig planerne, da traditionerne og den gamle hjemmebane vejede tungere end en forventet bedre økonomi. Begge klubbers fans tilsluttede sig holdningen.

Spillerkontrakter og Bosman-dommen

Spillerkontrakter betød, at dansk fodbold fik sit eget transfermarked. Aktiviteten her kom for alvor i gang i 1990'erne især efter Bosman-dommen i 1995. Størrelse på lønchecken begyndte af få større betydning end klubfølelser og traditioner.

I 1980'erne var spillerlønninger så små, at spillerne ikke kunne leve af fodbolden alene (ud over i Brøndby). Typisk var betalingen at regne for et gode, der fulgte med. Det vil sige, at spillerne i princippet fik betaling for nøjagtigt det samme stykke arbejde, som de havde leveret for deres respektive klubber inden, kontraktfodbold var en realitet.

En væsentlig ændring med betalt fodbold var, at en spiller nu blev bundet til en klub med en kontrakt. Det stod både spilleren og klubben frit for, om de ville forny kontrakten ved udløb. Klubben kunne kræve et transferbeløb, hvis spilleren skiftede klub. Skiftede

han til en udenlandsk klub, kunne transferen sættes til 15.000 kroner for hvert år, spilleren havde været i sin tidligere klub, dog maksimalt 50.000 kroner. Et lille beløb for de fleste udenlandske klubber, og DBU fjernede fra 1983 grænsen for, hvad en klub kunne tjene på et spillersalg til udlandet. Man erkendte dermed, at de danske transfersummer var virkningsløse, da salg i for eksempel England typisk lå i millionstørrelsen. Dermed formåede danske kontrakter ikke at hindre spillerflugten til udlandet. Satsen for transfer mellem danske og udenlandske klubber ændrede sig sidenhen, men den epokeygørende ændring kom med Bosman-dommen i 1995.

Bosman-dommen skabte en heftig debat mellem DBU og spillernes repræsentant, Spillerforeningen. Sidstnævnte støttede op om Bosman gennem hele forløbet. Det fik daværende DBU-formand, Poul Hyldgaard til at udtale følgende til *Ritzau Bureau* den 15. december 1995:

[Jeg] finder ... situationen en smule grotesk. Vi forsøger fra fodboldforbundenes side at sikre sporten sin egen paragraf i Rom-traktaten på lige fod med kunstarterne. Dermed forsøger vi at få spillerne sidestillet med kunstnere. Mads Øland [direktør for Spillerforeningen] støtter derimod EF-domstolen, nemlig at betragte spillerne på lige fod med almindelig arbejdskraft. Derfor spørger jeg: Bliver konsekvensen nu en 37 timers arbejdsuge med afspadsering af overtid for aftenkampe og søndagskampe? Med kollektive lønforhandlinger for spillerne i samtlige klubber? Spillerforeningens indsats i 'Bosman -sagen' virker uovervejende på mig.

Dommen sidestillede netop spillere med arbejdere på det normale arbejdsmarked, og fodboldens organisationer så det som et angreb på sportens autonomi. Det gav grobund til store bekymringer fra FIFA, UEFA og de nationale forbunds side. Kunne en spiller for eksempel bare sige op fra dag til dag, hvis han fik lyst til at prøve noget andet? En foreløbig afklaring på fortolkningen af dommen kom i 2001, hvor FIFA, UEFA og EU-Kommisjonen lavede en rammeaftale. Heri blev det fastslået, at en klub skulle have kompensation for udvikling og uddannelse af spillere fra 12-23 år, og at pengene skulle fordeles efter en fordelingsnøgle mellem de klubber, spilleren havde spillet for. Det blev tilladt at købe spillere under 18 år, i det tilfælde at den køvende klub garanterede for spillerens sportslige udvikling samt uddannelse. Endvidere måtte kontrakter minimum vare et år, maksimum fem år. Ved kontraktbrud kunne en spiller få fire måneders karantæne, og klubberne kunne kræve økonomisk kompensation jævnfør de nationale forbunds bestemmelser som for eksempel økonomisk godtgørelse af en spiller. Den danske Spillerforeningen var modstander af rammeaftalen, da den satte bånd på spillernes frie bevægelighed. En udløber af aftalen blev en kortvarig strejke i dansk fodbold i august 2004.

Med rammeaftalen fik FIFA og UEFA altså held med at gradbøje Bosman-dommens virkning, hvilket siger noget om fodboldens internationale organisationers magtfuldhed. Fodbolden befinder sig således i forhold til EU i en uafklaret position.

Strejkens efterklang

Sagen viste, at spillernes organisering betød, at klubberne og fodboldens øvrige organisationer ikke længere kunne diktere spillernes muligheder. I forbindelse med strejken kom spillerne dog under et kæmpe pres fra de interesser, der er i moderne fodbold – sponsorer, tv og ikke mindst fansene. Strejken kom i medierne til at fremstå som en flok forkælede, overbetalte fodboldspilleres protest mod nogle regler, der for den almindelige fodboldtilhænger lød ganske rimelige. Strejken var på et andet niveau også et opgør med det, den svenske idrætsforsker Bill Sund i sit bidrag til antologien *Professionel Fodbold* har kaldt fodboldpaternalismen:

Den traditionelle paternalisme, hvor en mand af anseelse og ”byrd” styrede sit foretagende og sin organisation med henvisning til firmaets, familiens eller ordenens bedste har haft sin tid, men kan selvfølgelig stadig findes her og der. Lederskabet var altså givet, og der kunne ikke sættes spørgsmålstejn ved det. Men da de faglige organisationer voksede og stillede krav på ømfindtlige områder blev paternalismen fortrængt. I stedet fremkom en anden type paternalisme, som forsøgte at bibeholde de gamle værdier, men samtidig kunne forhandle og skrive aftaler med sine ansatte [...] Lederne i storklubberne kan ikke længere gøre som de vil med deres spillere og øvrige organisationer under henvisning til fodboldens og familiens bedste. I den danske konflikt kan jeg se, hvordan paternalismen er ved at miste grebet, om end stærke og dominerende personer stadig har stor indflydelse. (Sund, 2005, 158)

Det fodboldsamfund, som tidligere havde set sig selv som én stor familie, var tydeligvis opsplittet i særinteresser.

Tv-rettighe

Med betalt fodbold kom også en uklarhed om, hvem der ejede rettighederne til at vise fodboldkampe. Sagen blev afprøvet i Landsretten, hvor der faldt dom i 1980, som gav DBU og klubberne medhold i, at ophavsretten lå hos divisionsklubberne. Siden blev dommen stadfæstet ved Højesteret i 1982. Sagen blev fulgt af en debat, om radio og tv i det hele taget burde transmittere fra danske kamp, da nogle parter frygtede, at det havde en negativ afsmittning på tilskuertallene til kampene i de bedste rækker. Flertallet anså efterhånden tv som et positivt redskab for blandt andet at skabe større eksponering omkring klubberne, og i 1985 indgik man en aftale med Danmark Radio, som betalte cirka 10 millioner kroner for rettighederne til radio- og tv-udsendelser. 1. oktober 1988 begyndte den nye kanal TV2 sine udsendelser fra Kvægtorvet i Odense. Stationen brugte fra starten sporten som vejen til de danske seere, og det udnyttede Divisionsforeningen i 1990 til at forhandle en yderst fordelagtig aftale hjem til en værdi af 75 millioner kroner fordelt over fem år. Mediebilleddet er ændret radikalt gennem 1990'erne med en masse nye aktører, der konkurrerer om de attraktive rettigheder til fodbold. Derfor eksploderede beløbene, senest hvor selskaberne MTG, Telenor Broadcast, DR og TV2 betalte cirka 1 milliard kroner for rettighederne fra

2009 til 2012. Sammen med de større og større aftaler med sponsorer gav midlerne fra tv-rettighederne klubberne flere muligheder for at handle på transfermarkedet. Spillerne blev dyrere og deres lønninger højere.

Der har dog været bump på vejen. Eksempelvis krakkede det internationale transfermarked i 2002, hvor flere tv-aftaler ikke blev opfyldt. Den tyske Kirch-koncern og engelske ITV Digital gik begge konkurs, og tv-stationer var derfor ikke i stand til at betale klubberne i Tyskland og England de enorme summer, de havde forpligtet sig til. I Italien, Spanien og en række tilsvarende store fodboldlande mistede klubberne også forventede indtægter fra tv-aftaler. Danske klubber var i høj grad afhængige af salg af spillere til udlandet, og den hjemlige handel blev derfor også påvirket.

En voldsom kommercialisering

På den måde gennemgik dansk fodbold en voldsom transformation på snart sagt alle niveauer. Pengene blev efter et langt tilløb i 1980'erne meget større fra både sponsorer og salg af tv-rettigheder. Det lederskab, som DBU havde opretholdt op til betalt fodbolds indførelse, blev i den grad antastet af en selvbevidst elite, der ville have albuerum til at ren dyrke forretningsdelen og udnytte de kommercielle potentialer, der bød sig, ligesom spillerne også optræder stadig mere selvbevidste. Dette er gjort i en organisation, hvor bredde og elite sidder samlet, og hvor bredden har flertallet i repræsentantskabet, hvilket selvsagt medførte en række hårde magtkampe.

Konsekvenser for selvforståelsen?

Spørgsmålet er, hvordan selvforståelsen ændrede sig som en konsekvens af den voldsomme professionalisering og kommercialisering af fodbolden? Logisk set burde konsekvensen vel være en ny forståelsesramme, hvor amatørverdier røg ud i takt med pengene kom ind.

Amatørtraditionen lever dog videre i bedste velgående ved siden af den forretningsmæssige del af fodbolden. Det gælder såvel i klubber som i fodboldens organisationer. Dette gives der flere eksempler på, hvor der ikke skal kradses meget i overfladen, før de amatøristiske idealer kigger frem.

I 2007 fremkom DBU med et såkaldt etisk kodeks. Det er en slags uformelle regler, der fortæller, hvordan en fodboldspiller – amatør eller professionel – burde opføre sig. Kodekset var i meget høj grad en insisteren på de gentleman-normer, som fodbolden altid havde understreget. DBU har i alt opstillet ti punkter, hvor punkt 5, der er brugt som overskrift til denne artikel, lyder:

Acceptér at du kan tabe en fodboldkamp. Og gør det med værdighed!

Det er en omskrivning af den kendte ”Tab og vind med samme sind”. Kodekset var i høj grad et forsøg på en revitalisering af de gamle gentleman-normer, som havde været en

grundpille i amatørsystemet. DBU meldte endda ud, at kodekset skulle håndhæves af mænd af ”den rette moralske støbning”. Heriblandt tidligere topdommer Kim Milton og chefpolitiinspektør Per Larsen.

Nye værdier er kommet til. Således har kampagner i 1990’erne været rettet mod racisme og doping. På den måde tilpasser DBU sig tidens krav, men inden for den oprindelige borgerlige forståelsesramme. Her er værdier om at indordne sig, beherske sig, opføre sig ordentlig, samt en tro på at frivillighed og leg skal være drivkraften for fodboldbevægelsen gennemgående, som ikke har ændret sig væsentligt ud over ordlyden. Dette på trods af den voldsomme kommercialisering.

Organisatorisk kan man sige, at DBU fungerer som overligger, man fristes til at sige overjeg, for bredden og eliten. I takt med at disse har fjernet sig fra hinanden økonomisk og ideologisk, bliver denne rolle sværere og sværere at udfylde troværdigt. De idealer, der gælder for bredden, er ikke de samme, der gælder i den professionelle verden. Vi vil give nogle eksempler på den kulturrevolution, som professionalismen var, i nedenstående, hvor det bliver tydeligt, at der er en diskrepans mellem de incitamenter, der findes i den professionelle fodboldverden, og de normative værdier fodboldsamfundet betragter som sine.

Ej blot til lyst

Disse spillere ville vinde, og det kom bag på os. De chokerede os. De ville ikke længere være harmløse og let fjogede. De gik råt og krigerisk og med en skræmmende professionalisme ind for at opnå det ypperste. Nationen reagerede forfjamsket og tog klaphat på. (Jakobsen, 2008, 10)

Sådan skriver Joakim Jakobsen om det skred, der skete med 1986-landsholdet. Mentalitetsændringen mod det mere professionelle startede med landsholdet. Efter at have været under kyndig ledelse af tyskeren Sepp Piontek siden 1979 havde Piontek endelig fået pillet de danske ”legekomplekser” ud af spillerne. Dette blev sjovt nok ikke dette landsholds eftermæle. Ikke den sammenbidte vilje, askesen, professionalismen. De blev i stedet husket for det flotte spil, det lystfyldte legende. Det danske. Det var den forståelsesramme, det danske fodboldpublikum var vant til at operere inden for. Men selvforståelsen hos spillerne og landstræneren lå langt fra amatøridealismens diktum om lyst, leg og fornøjelig adspredelse. Her var sket en revolution, som Jakobsen grundigt beskriver det i bogen ”Tynd luft”.

Denne opsplitning af en reelt herskende professionalisme, som udadtil præsenteres som udelukkende lystbetonet, blev et særkende for dansk fodbold. For alt i verden må man ikke gøre noget, man ikke intuitivt har lyst til, selvom alle strukturer omkring spilleren, professionalisering af træning, forberedelse til kampe, mediestrategier, sponsorer, aktionærer, agenter, økonomiske incitamenter osv. peger i en helt anden retning. En ting er naturligvis at sidde på behørig afstand og betragte den kulturrevolution, der skyllede ind over dansk fodbold med professionalismen, men hvordan så det ud fra spillerperspektiv? Morten Bruun har i sin bog ”På banen” beskrevet forskellen mellem amatørdragene og den professionelle virkelighed på denne måde:

Når man hører historier fra ”de go’de gamle dage” i Silkeborg IF, så hører hyggen altid med. Historierne handler mest om byturene efter kampene, fællesskabet på de udenbys ture og de forskellige træneres morsomme bemærkninger.

Dette ændrede sig med træner Viggo Jensens ankomst til Silkeborg IF i slutningen af 1980’erne.

Træningstider og metoder blev ændret, kravene til både spillere og bestyrelse blev skærpet, men det, der at dømme efter folks fortællinger gjorde størst indtryk var, at, bajerne kom af bordene. Helt konkret forbød Viggo Jensen førsteholdsspillerne at drikke øl efter træning. [...] Man skal forstå symbolværdien i den nye træners skaktræk, for det var både et spørgsmål om at få gjort på med den hygge, der afskar Silkeborg fra at nå helt til tops, og samtidig var det et spørgsmål om at få ændret spillernes selvopfattelse. De skulle lære, at de var noget som førsteholdsspillere, hvilket de blandt andet skulle signalere – både over for omverdenen og over for sig selv – ved at give afkald på en bajer efter træning. (Bruun, 1999, 20)

Det var ikke lystbetonet leg og hygge mere, men et benhårdt udskilningsløb:

Meget betegnende var det de færreste af de oprindelige spillere i Silkeborg, som overlevede transformationen under Viggo Jensen. De faldt fra, efterhånden som kravene blev skærpet, enten fordi de ikke gad den nye kadaverdisciplin, eller fordi de bare ikke var gode nok til det forbedrede niveau. (Bruun, 1999, 20)

Angriberen David Nielsen har skrevet om træningen i OB som 16-årig i 1993:

Kim Brink var træner og ville have det hold i verden, som var i allerbedst form. Han var besat af løb og intensitet i træningen. Til sidst løb vi 11 gange 1300 meter på tid om formiddagen. Det var direkte smertefuldt. Folk kastede op, fordi det var så hårdt. Om eftermiddagen spillede vi kamp. (Nielsen, 2008, 12)

Her er vi oplagt meget langt fra det lystbetonede, legende. Nielsen vender vi tilbage til senere, da hans bog blev centrum i en sag, som blotlagde mange af fodboldsamfundets selvmodsigelser.

Med professionel fodbold blev det normalt at udbetale bonus ved vundne kampe, kvalifikation til europæisk fodbold med videre. Fodboldspilleren Jan Heintze skriver, at da han startede med at spille fodbold i 1970’erne i Kastrup, var det normalt, at man fik cirka hundrede kroner i bonus pr. point. Heintze skiftede senere til hollandsk og tysk fodbold, hvor bonusordningerne var af en noget anden kaliber: I 1982 1800 kroner pr. point i PSV Eindhoven, i 1992 3000 kroner pr. point. Også på landsholdet var der bonus for sejre.

Når vi spiller landskamp hjemme i Parken, fordeles pengene med ca. 13.000 kroner for en sejr plus én krone pr. tilskuer over 20.000. Vi spiller tit for udsolgte huse, og med 42.000 tilskuere i Parken kommer vi nemt op i nærheden af 40.000 kroner for en vundet landskamp. Men selv om det bestemt ikke er nogen ringe timeløn, så er det

mere æren end pengene der tæller. At spille for sit land er det højeste, man kan opnå som fodboldspiller. (Heintze, 2002, 138)

Efter den ret minutiøse gennemgang af de forskellige regnestykker om bonusordninger, forsikrer Heintzes afsluttende, at det naturligvis stadig er æren det gælder. Her er en tydelig forskel mellem Heintze og David Nielsen-sagen (nedenstående), som muligvis har at gøre med forskelle mellem generationer (Jan Heintze er født i 1963 og David Nielsen er født i 1976), og mellem for alvor at være rundet af amatørtraditionen, og så at være opvokset i et meget professionelt miljø. David Nielsen giver et noget mere kynisk blik på bonusordninger, og de incitamenter der skabes.

David Nielsen-sagen

At fodboldsamfundet stadig abonnerer på fortællingen om ædle amatører overfor beskidt professionalismisme, er David Nielsen-sagen et godt eksempel på. Forhistorien var den, at AaB tidligere i 2004 havde tabt Pokalfinalen mod FC København og kunne derfor kun kvalificere sig til europæisk fodbold, hvis FC København blev mestre. Der ventede Nielsen en bonus på 300.000 kr. AaB og Nielsen havde altså en fælles interesse i europæisk kvalifikation. Nielsens egen version lyder:

Det føles som en gave sendt fra himlen. Jeg kan løbe ud i Parken og tabe med vilje uden at føle, at jeg svigter mine holdkammerater eller min klub. [...] Hvis vi slår FCK, bliver Brøndby mestre, og vi mister vores UEFA Cup-plads. Vi mister altså alt det, vi har kæmpet for hele året, og så mister jeg min bonus på 300.000 kroner [...] Da jeg løber på banen, hæver FCK fansene et kæmpe banner med skriften: "Bare rolig, David svigter os ikke" [Nielsen havde tidligere spillet i FCK]. De har ret, tænker jeg. Det kan I fandeme tro, at jeg ikke gør. For det første har jeg 300.000 kroner på vej i banken, hvis vi taber eller spiller uafgjort. For det andet skal vi på togt ud i Europa. (Nielsen, 2008, 7)

Denne indrømmelse faldt i 2008 i forbindelse med, at David Nielsen udgav sin bog. Forlømmelsen af Nielsen var efterfølgende nærmest unison. Fra Lynge Jacobsen (AaB's sportsdirektør), Kim Brink (OB's sportsdirektør), DBU, Michael Laudrup, Flemming Østergaard (direktør for selskabet bag FCK) til Spillerforeningen. Nu kom der også andre afsløringer om spil, druk og slagsmål frem i forbindelse med bogen, men det der virkelig vakte anstød var dette, at Nielsen ville gå ud og tabe en kamp med vilje. Her krydses fodboldsamfundets 100 år gamle fortælling om opbyggelighed, moral og etik med den kommercialiserede fodbolds økonomiske incitamenter. Tab og vind med samme sind? Ikke skyggen af det.

Den historiske fortælling

Hvis vi vinder blikket mod den historiske fortælling, som beskrevet i sidste artikel, så var det netop udsigten til et økonomisk udbytte, der aldrig måtte være motivationen. Det ville tværtimod ødelægge den ideale kærlighed til spillet.

Den holdning havde isoleret Danmark internationalt. Herhjemme holdt DBU stand mod massernes larmende indtog på banerne i mellemkrigstiden. På et tidspunkt, hvor professionalisme slog igennem i Syd- og Centraleuropa, hvor der blev oprettet et VM i 1930, hvor både professionelle og amatører kunne deltage, hvor de olympiske idealer, efter DBU's mening, blev så udvandede af andre deltagerlandes tvivlsomme amatørstatus, hvor selv Sverige indførte en art kontraktfodbold, så måtte man i sidste ende melde fra til det hele. Ud fra egen selvforståelse valgte man den moralske dyd frem for den vulgære proletar-professionalisme.

Betalt fodbold blev først indført i Danmark i 1978 efter årevis af diskussioner, slagsmål og debatter. I selvvalgt "splendid isolation" fastholdt man dels idealerne og den trygge moralske overlegenhed, dels gik man i efterkrigstiden i fuld gang med at underminere samme regler. Man tillod gaver, man tillod rejser med koner og kærester betalt af klubberne med mere. Klubberne udnyttede selvfølgelig åbningerne helt til grænsen af det tilladte og også ofte over grænsen. Toppen af hykleri blev nået i 1969, da DBU tillod reklamer på tøjet.

Systemet var forældet, og Helge Sander og Harald Nielsen løb åbne døre ind i 1978, da de præsenterede deres piratlige, som gav DBU det sidste lille puf hen imod at tillade betalt fodbold.

Nu skulle så den benhårde kapitalisme råde i takt med fodboldens professionalisering og kommercialisering. I den proces forsvandt vel så idealerne om spillerne som dannelsesobjekter, og om fodbold som hvilende på højere moralske idealer? Ideerne om fodbold som etisk fordring eller resultatorienteret kynisme, eksisterer vel ikke harmonisk side om side? Det gør de såmænd. Pengenes potentielt moralsk fordærvende kraft var amatørideologiens fremmeste skræmmebillede. Nu er frygten så, med David Nielsens tilståelser, blevet til ubehagelig virkelighed. Penge korrumperer, moralen forfalder, dyden er væk og borte.

Man kan i nogen grad sammenligne det med cykelsportens dopingproblemer, der tilsyneladende truer med at underminere sporten, men som samtidig, indtil videre, ikke ser ud til at påvirke interessen for cykling synderligt. Vi ser med, køber illusionen om et rent løb, selvom vi inderst inde ved, at der nok bruges forskellige præstationsfremmende midler. Cykelsporten fascinerer netop, fordi udøverne viser, at man vil gøre alt for at vinde, herunder sætte eget helbred på spil. Også selvom pengene ofte er meget små.

I efterspillet i forbindelse med bogudgivelsen argumenterede Nielsen for, at han først og fremmest gjorde det for klubbens skyld og sekundært for pengene. Alligevel tillægges pengene en særlig uartig status. Status af en art mentaldoping, der, hvis pengenes betydning blotlægges som i David Nielsen-sagen, truer med at underminere ideen om spillets moralske opbyggelighed. Dette kan virke selvmodsigende al den stund, at vi alle sammen godt ved, at klubbernes økonomiske fundament er alfa og omega for deres slutplacering i ligaen. FCK ender højst sandsynligt over Sønderjyske, ligesom Real Madrid ender over Xerez. På den måde er pengene og de afledte konsekvenser deraf allerede en dybt integreret del af moderne fodbold.

Men hvorfor opretholdes ideen om det uproblematisk samliv mellem opbyggelige fair play-ideal og den kommercialiserede forretningsdel? Det gør de pudsigt nok, fordi der er penge i det. Eksempelvis i de offentlige støttekroner som gennem DBU og lokalunionerne formidles ud til breddeklubberne, hvor man godt kan argumentere for, at fodbolden som karakteropdragende aktivitet stadig har en relevans.

Mere finurlig er brugen af idealerne i den stærkt kommercialiserede elite. Her vil vi påstå, at sponsorerne køber en pakke bestående ikke bare af kyniske, professionelle bæster, der pløjer hinanden ned for ussel mammon. De køber en pakke med en 100-årig historie om heltmod, opofrelse, karakterdannelse og moral. Elementer, der næsten ikke kan prisættes i en oplevelsesøkonomisk tidsalder, hvor autenticitet og anstrøg af historiens vingesus, samt en ramme af opbyggelige idealer og moral(iseren), der rammer en klangbund i en stadig større middelklasse, iscenesætter den totaloplevelse for publikum og sponsorer, som klubberne lever af at sælge. Derfor giver David Nielsen-sagen aktørerne mulighed for at profilere sig og gøre sig attraktive for sponsorer. Således springer man straks som ansvarlige aktører til og forsvare fodboldens uskyld. For så vidt helt legitimt og efter bogen. Måske der endda kan ligge en smule reel idealisme bag. Men forretningsperspektivet må med for at give et dækkende billede af motiverne bag.

Afrunding

Amatøridealene, importeret til Danmark fra Storbritannien for over 100 år siden, lever videre også i den dybt kommercialiserede elite. De italesættes stadig som noget nærmest sakrosankt, som man kan forbryde sig imod, selvom incitamenterne i moderne fodbold, i det konkrete tilfælde altså en bonus på 300.000 kr., må siges at forplumre billedet af fodboldspillende dydsmønstre. Modsætningen mellem fodboldens idealer og fastholdelsen af disse idealer i overgangen fra amatørisme til betalt fodbold over for den forretningsmæssige virkelighed, som netop blev en nødvendighed/mulighed med betalt fodbold, er tydelig. På den måde eksisterer en normativ sandhed om fodbolden, som ikke korresponderer særlig godt med virkeligheden i fodbolden. Hvis man perspektiverer til forrige artikels indledende afsnit om andelsbevægelsen og sparekassebevægelsen, som trods bevægelsernes respektive historiske fortællinger overkom disse og genopfandt sig selv i en mere troværdig, nutidig rolle, så kan man ikke sige det samme om fodboldens historiske fortælling. Her er de normative sandheder rigtigt fastholdt, selvom udviklingen af fodbolden har flyttet sig milevidt fra udgangspunktet.

Litteraturliste

- Barnak, Søren (2004), *Brøndby IF – fordi de ville*, Brøndby: Forlaget Brønden
Bruun, Morten, *På banen* (1999), Højbjerg: Hovedland, 2. oplag
Heintze, Jan (2002), *Tyve år på toppen*, København: Cicero
Jakobsen, Joakim (2008), *Tynd luft – Danmark ved VM i Mexico 1986*, København: Gyldendal
Nielsen, David (2008), *Sorte Svin*, København: Turbulenz

- Olsen, David Holt og Grønkjær, Allan (2007), *Fodbold, fair play og forretning. Dansk klubfodbolds historie*, Århus: Turbine Forlaget.
- Sund, Bill, "Dansk fodbold som arbejdsmarked – mellem paternalisme og ret", i: Magnussen, Jacob og Storm, Rasmus K. (2005), *Professionel fodbold*, Århus: Klim

Artikler

Ritzaus Bureau, den 15. december 1995

TIPS-bladet, uge 5 i 1998

TIPS-bladet, uge 43, 1998